Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus
Klient- och patientsäkerhetscentret

KIRJALLINEN ASIANTUNTIJALAUSUNTO

StV@eduskunta.fi

Asia: HE 159/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle
laeiksi terveydenhuoltolain sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta

Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen asiantuntijalausunto

Esityksen HE 159/2025 vp pääasiallinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi terveydenhuoltolakia siten, että hyvinvointialueiden terveydenhuoltolain mukaisia tehtäviä täsmennetään ennakoivan terveydenhuollon mahdollistamiseksi. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain käyttöoikeussääntelyä, jotta potilastietojen käsittely olisi mahdollista esityksessä tarkoitettujen terveydenhuoltolain mukaisten tehtävien hoitamisen yhteydessä.

Hallitusohjelman mukaan tavoitteena on painopisteen siirto korjaavista palveluista kohti varhaisempaa tukea ja apua sekä ennaltaehkäisyä. Oikea-aikainen hoitoon ja palveluihin pääsy varmistetaan ja palveluihin syntyneitä jonoja puretaan. Sote-tietoja käytetään asiakkaiden palvelutarpeen ennakointiin ja varhaiseen puuttumiseen. Tällä ehdotuksella mahdollistetaan asiakkaan palvelutarpeen ennakointiin ja varhaiseen puuttumiseen liittyvä potilastietojen analysointi teknologian avulla. Muutoksen myötä on entistä helpompi tunnistaa hoitovajeita, ennakoida yksilöiden palvelutarvetta sekä kohdentaa palveluita entistä vaikuttavammin ja oikea-aikaisemmin.

Esityksen tavoitteena on selventää ja täsmentää hyvinvointialueiden terveydenhuoltolain mukaisia terveystarkastuksiin, seulontoihin ja sairaanhoitoon liittyviä tehtäviä, ja kytkeä tehtävät täsmällisemmin oikeuteen käsitellä potilastietoja näiden tehtävien yhteydessä. Samalla huolehditaan esimerkiksi tietosuojasääntelyn asettamista vaatimuksista ja perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisesta. Muutoksilla selkeytetään nykyistä oikeustilaa, jossa on ollut epäselvää, onko hyvinvointialueilla oikeutta käsitellä potilastietoja tässä tarkoitettujen tehtävien ja palvelujen yhteydessä. Potilastietojen käsittely sekä mahdollinen potilaiden tavoittaminen ja yhteydenotto potilaisiin mahdollistetaan henkilötietojen suojaa ja itsemääräämisoikeutta kunnioittaen.

Lausunto

Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus pitää ehdotusta kannatettavana, mutta sen toimeenpanoon liittyy myös asiakas- ja potilasturvallisuuskysymyksiä, joiden huomioiminen säädöksen toimeenpanossa palvelunjärjestäjien ja –tuottajien parissa on aiheellista.

Ennakoivan terveydenhuollon palvelut kohdistuvat esityksen perustelujen mukaisesti erityisesti niihin potilaisiin, jotka kuuluvat johonkin riskiryhmään tai joilla on havaittuja riskitekijöitä, alkanut sairaus,

Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus | Klient- och patientsäkerhetscentret
Pohjanmaan hyvinvointialue | Österbottens välfärdsområde
noharm@ovph.fi
Hietalahdenkatu 2-4 | Sandviksgatan 2-4
65130 Vaasa | Vasa

muutoin tunnistettu hoidon tarve tai pitkäaikaisen sairauden seuranta. Ennakoivan terveydenhuollon palveluksi voidaan esityksen mukaan katsoa esimerkiksi tiettyjen sairauksien riskiryhmien tunnistaminen ja tarpeen mukainen tavoittaminen. Toimilla voidaan tarpeen mukaan tehostaa potilaan hoitoa, korjata hoidossa ilmenevä epätasapaino, korjata lääkitystä tai hoitomenetelmiä taikka ohjata potilas tarpeen mukaiseen jatkohoitoon, jolla voidaan estää sairauden eteneminen tai jopa puhkeaminen. Esityksen toteutuessa hyvinvointialueilla olisi mahdollista hyödyntää niiden rekistereissä olevia potilastietoja terveystarkastusten järjestämiseksi entistä tehokkaammin. Hyvinvointialueet voisivat valtakunnallisen seulontaohjelman lisäksi järjestää seulontoja ja terveystarkastuksia tietyn taudin tai sen esiasteen toteamiseksi tai taudin aiheuttajan löytämiseksi.

Ehdotettava sääntely on merkityksellinen ennakoivan ja ehkäisevän terveydenhuollon kohdentamiseksi oikea-aikaisesti sinne, missä on eniten tarvetta, sekä eniten hoidosta hyötyvien potilaiden mahdollisten hoitovajeiden korjaamiseksi. Sääntelyllä voidaan vahvistaa asiakas- ja potilasturvallisuutta. Ennakoivan terveydenhuollon toteuttamiseksi palveluntuottajalle tarpeellisen tiedon saaminen on perustelua, ja myös mahdollisuus käyttää kehittyvän teknologian keinoja potilaiden tunnistamiseen on suotavaa, kuitenkin aina tietoturvallisuus ja tietosuoja varmistaen sekä henkilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Parhaimmillaan sairauksien varhainen tunnistaminen voi johtaa elintapamuutoksiin, joiden avulla sairauden eteneminen estetään tai voidaan siirtää aktiivisen hoidon tarvetta vuosiksi eteenpäin. Myös lääketieteellisesti aiheellinen ja tutkimusnäyttöön perustuvan kustannusvaikuttavan hoidon aloittaminen mahdollistuu riittävän varhain.

Toisaalta säädösehdotuksessa tarkoitetulla tiedolla voi olla myös väestö- ja yksilötasolla kielteisiä vaikutuksia, joita palvelunjärjestäjien ja tuottajien tarvitsee huomioida toiminnassaan. Sairauksien varhaiseen tunnistamiseen pyrkiminen voi johtaa ylihoitoon, jos diagnostiset ja hoidon kriteerit eivät perustu vankkaan tutkimustietoon hoidon hyödyistä ja kustannusvaikuttavuudesta. Koska kaikkiin terveydenhuollon tutkimuksiin ja hoitoihin liittyy haittavaikutusten ja negatiivisten seurauksien riski, hoitokäytäntöjen valintaa ei voi tehdä pelkästään väestötason vaikuttavuuden varassa, vaan jokaisen potilaan kohdalla on syytä noudattaa tarveperusteista harkintaa ja tehdä hoitopäätökset yhteisymmärryksessä ja mahdollisista haitoista informoiden. Esimerkiksi seulontoihin liittyen on käyty keskustelua alkavien matala-asteistesti pahanlaatuisten muutosten vuoksi annettavien hoitojen riskeistä ja tarpeellisuudesta, jos oletettavaa on, että eteneminen kliinisesti merkittäväksi sairaudeksi ei tapahdu odotettavissa olevan eliniän aikana. Myös tiettyjen sairauksien ennaltaehkäisyyn käytettyjen lääkehoitojen aiheellisuutta on kyseenalaistettu. Ilman vahvaa tutkimusnäyttöä hyödyistä on riskinä kasvattaa vähähyötyisten tai yksittäisille potilaille haitallisten hoitojen tarjontaa. Tarpeettomilla hoidoilla on lähes aina epäsuotuisa vaikutus potilasturvallisuuteen.

Ennaltaehkäiseviä toimia laajennettaessa on myös aiheellista kohdistaa erityinen huomio niiden väestöryhmien tavoittamiseen, joiden tiedetään sitoutuvan hoitoihin ja osallistuvan seulontoihin muita harvemmin, esimerkiksi miesten osallistuminen suolistosyövän seulontaan, joka korostuu etenkin vähemmän koulutettujen joukossa. Tyypillisesti selvitysten mukaan korkeimman riskin ja matalimmissa sosioekonomisissa ryhmissä olevien henkilöiden osallistuminen ennaltaehkäisevään terveydenhuoltoon on muita vähäisempää. Asiakas- ja potilasturvallisuuden riskit korostuvat tämän väestönosan parissa. Lakiehdotusta hyväksyttäessä olisi aiheellista kohdistaa huomio eniten palveluvajetta kokevien ryhmien osallistumista edistävien menettelyjen vahvistamiseen kansallisesti ja palvelunjärjestäjien parissa. Keinoja voisivat olla esimerkiksi kohdennettu viestintä, muutosvaikutusten selvitykset tai seurantahankkeet ja matalan kynnyksen palvelujen lisääminen.

Asiakastietolain käyttöoikeutta koskevaan säännökseen ehdotettu lisäys on perusteltu esityksessä ehdotettujen terveydenhuollon tehtävien hoitamiseksi. Ehdotuksella on liittymäpintaa myös sosiaalihuollon palveluihin ja niistä terveydenhuollon käytössä olevaan tietoon. Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus on aiemmin lausunut 9.1.2024 Sosiaali- ja terveysministeriön asetukseen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä. Keskus on pitänyt asetuksen tavoitteita asiakas- ja potilasturvallisuuden näkökulmasta kannatettavina siten, että niissä palveluissa ja työtehtävissä, joissa on asiakas- ja potilasturvallisuuden, palvelun laadun ja sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteensovittamisen kannalta perusteltua käsitellä myös toisen toimialan tietoja, oleelliset tiedot ovat ammattihenkilön käytettävissä.

Esityksessä on tunnistettu lausuntopalautteen perusteella tarve erillishankkeessa selvittää laajemmin sekä potilastietojen että sosiaalihuollon asiakastietojen hyödyntämistä osana ennakoivampia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tietojen käsittelyn ja teknologian näkökulmasta. Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus näkee tärkeänä mahdollisuuden erillisselvitykseen. Ennakoinnilla voidaan luoda edellytyksiä asiakas- ja potilasturvallisuuden vahvistamiseksi ja esimerkiksi tukea sosiaalihuollon ja terveydenhuollon sujuvampaa yhteen toimivuutta sekä ammattilaisten joustavammalle yhteistyölle etenkin silloin kun asiakas/potilas tarvitsee useita eri palveluja ja tukea asioidensa hoitamisessa.

Erilaisissa hoidon ja palveluiden siirtymä- ja nivelvaiheissa on havaittu ja tunnistettu etenkin haavoittuvien asiakas- ja potilasryhmien osalta asiakas- ja potilasturvallisuusriskejä ja vakaviakin vaaratapahtumia hoitoon ja palveluun pääsemisessä sekä niiden jatkuvuudessa. Nämä henkilöt ovat usein erityistä tukea, tutkimusta ja hoitoa tarvitsevia eri ikäisiä henkilöitä. Lausunnolla olevalla säädösehdotuksella on mahdollista parantaa väestön ennakoivaa terveydenhuoltoa ja terveydenhuollon kustannusvaikuttavuutta merkittävässä määrin etenkin, jos toimeenpanossa asetetaan etusijalle haavoittuvassa tai sosioekonomisesti heikoimmassa asemassa olevat henkilöt, joiden palvelujen saatavuus, saavutettavuus ja hoitoon sitoutuminen ovat tutkitusti muita ryhmiä puutteellisempia.

18.3.2026

Tuija Ikonen
Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen johtaja
Pohjanmaan hyvinvointialue

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet lisäksi erityisasiantuntijat Merja Sahlström ja Eija Savelius-Koski.